

פרשת וישב: האם יש משמעות הלכתית לחלומות

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מספר יוסף על חלומותיו לאחיו "וַיִּחְלֶם יוֹסֵף חֲלֹם וַיֵּגֶד לְאֶחָיו וַיֹּסְפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ". הגמרא בברכות (נה ע"ב) כותבת, שאדם חולם בדרך כלל על מה שחשב ביום, ואין בחלומות נבואה או רמז לעתיד. מסיבה זו האחים לא אהבו את החלומות של יוסף וחשבו שיוסף מהרהר ביום על רצונו למלוך עליהם, ולכן חולם על כך בלילה.

מכך שחלומות יוסף אכן התקיימו בסוף, והאחים אכן השתחוו לו, עולה שלפעמים יש משמעות לחלומות וצריך להתייחס אליהם. בעקבות כך נעסוק השבוע, כיצד להתייחס לחלומות במישור ההלכתי. כמו כן נראה את מחלוקת הפוסקים בשאלה, האם אדם שנודר נדר בחלום חייב לקיימו, וכיצד יש לבטל חלומות רעים.

משמעות החלום

האם יש משמעות הלכתית לחלומות? בשאלה זו יש סתירה בין הגמרא במסכת סנהדרין לבין הגמרא במסכת נדרים:

מצד אחד, הגמרא בסנהדרין (ל ע"א) כותבת, שבמקרה בו אדם נפטר בלי להחזיר כסף שהיה מופקד בידו, גם אם המת מופיע בחלום לאחד מצאצאיו ומגלה לו היכן נמצא הכסף המופקד ולמי הוא שייך, הבן לא צריך להתייחס לחלום ולהחזיר את הכסף, כי חלומות שווא ידברו, וכך פסק השולחן ערוך (ח"מ רנה, ט) - משמע מכאן שאין משמעות הלכתית לחלומות.

מצד שני, הגמרא במסכת נדרים (ח ע"א) מביאה בשם רב יוסף, שבמקרה בו אדם חלם בלילה שמנדים אותו מהשמיים, עליו לאסוף עשרה אנשים שיתירו לו את הנידוי. **הרא"ש** מסביר במקום (ד"ה צריך עשרה), שהגמרא בברכות (נז ע"ב) אומרת שחלום הוא כמו נבואה, לכן יש חשש שהנידוי אמיתי ומשום כך צריך להתירו - משמע מכאן שיש משמעות הלכתית לחלומות.

חילוקי האחרונים

בביאור ההבדל בין הגמרא בנדרים הפוסקת שצריך להתיר נידוי בחלום, לבין הגמרא בסנהדרין הפוסקת שאין להשיב את הכסף למרות שהאב התגלה בחלום ואמר למי שהוא שייך, נאמרו באחרונים מספר ביאורים:

א. **התשב"ץ** (ב, קכח) תירץ, שמכיוון שיש חלומות שבאים על ידי מלאך והם אמיתיים, ויש חלומות שבאים על ידי שדים והם שקריים - יש להתייחס לכל חלום כספק אמיתי. משום כך, כאשר מדובר בדיני ממונות, משאירים את הכסף ברשות המוחזק, כמו בכל מקרה של ספק ממוני. לעומת זאת, כאשר נידוי אדם מהשמיים בחלום מדובר בספק בדיני איסורים, ובדיני איסורים כאשר יש אפשרות לצאת מידי ספק על ידי תקנה (כמו כאן שאפשר להתיר את הנדר), יש לחשוש ולבצע את התקנה. ובלשונו:

"ידוע שבכל דבר שבממון, יש לנו להעמיד הממון שנפל בו הספק בחזקתו. ועל זה אמרו באותו אחד שהיה מצטער על מעות מעשר שני שהניח אביו, שאין לו לסמוך על החלום, ויונח הממון ההוא בחזקתו כאשר היה קודם החלום, אבל במי שנידוהו בחלום הרי זה ספק מנודה, והרי זה כספק איסורא ומן הספק צריך היתר, ככל ספק איסורא."

ב. **רבי שמואל לנדאו** (שיבת ציון ס' נב), העלה אפשרות אחרת לחילוק. בניגוד לתשב"ץ כתב, שרוב החלומות לא אמיתיים, לכן כאשר אדם חולם חלום שחייב כסף, הוא לא צריך לשלם אותו - שהרי אין הולכים בממון אפילו אחרי הרוב, ובוודאי לא אחרי המיעוט. גם בדיני איסורים הדין כן ואין לחשוש לחלומות (ולא כפי שטען התשב"ץ), אך במקרה בו נידוי אדם משמיים יש בכך חשש סכנה, ובדברי סכנה חוששים גם למיעוט.

עיקרון דומה הובא **באפרקסטא דעניא** (יו"ד קמז) שנשאל על ידי אשה אחת, האם מותר להעביר את קבר בנה ליד קבר סבו, כיוון שאותו בן מתגלה אליה כבר זמן מה בחלום, ומאיים עליה שאם היא לא תעביר יחנוק אותה. להלכה פסק, שאמנם בדרך כלל לא הולכים אחרי דברי חלומות, אבל מכיוון שמדובר כאן בספק פיקוח נפש יש לחוש ולהעביר את הקבר¹.

ג. **הדברי יציב** (יו"ד קכב) הלך לכיוון שונה משאר הפוסקים, וחילק בין הגמרות על פי גמרא נוספת במסכת ברכות (נה ע"ב) שראינו בפתיחה. כפי שראינו, הגמרא כותבת שאדם חולם בלילה על מה שהוא חשב ביום. משום כך טוען הדברי יציב, מסתמא אדם לא חושב ביום על כך שינדו אותו מהשמיים, ואם בכל זאת חלם על כך בלילה, כנראה שיש בחלום אמת, והוא צריך להתיר את הנידוי. לעומת זאת, כנראה הבן ידע שיש אצל אביו כסף השייך לאנשים אחרים, נושא זה הטריד אותו והעסיק את מחשבתו במהלך היום. לכן אם הוא חלם בלילה שאביו מראה לו היכן הכסף, אין צורך להתייחס לחלום, והחלום נובע מהרהורי ליבו (ועל אף שהכסף נמצא בדיוק במקום בו אמר לו אביו בחלום). ובלשונו:

"ובגוף הדבר כשאני לעצמי היה נראה לי לחלק בזה וליישב סתירת הסוגיות, על פי מה שאמרו בברכות נ"ה ע"ב שהחלום מהרהורי לבו. דאם הרהר מזה ביום, ככהאי גוונא אמרינן דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ולפי זה בסנהדרין שאמרו היה מצטער על מעות שהניח לו אביו, הרי שהיה טרוד במחשבותיו ובמעשיו במעות הללו, לכן אין ממש בדברי החלום. מה שאין כן בהך דנדרים, שנידוהו בחלום, שלא הרהר כלל בזה, לכן הצריכו לחוש לה ולהתירו."

יוצא, שבעוד שלפי הפירושים הקודמים בכל עניין אין להחזיר את הכסף, לשיטתו אם אותו הבן לא חשב על הכסף ואביו והתגלה לו בחלום ומורה לו היכן הוא נמצא, חובה לציית לדברי החלום ולהחזיר את הכסף לבעליו. בכיוון שני, בעוד שלשאר הפוסקים תמיד חוששים ומתירים את הנידוי שבחלום, לשיטתו, אם 'המנודה' חשב על כך יום קודם אין חובה להתייחס לדברי החלום.

¹ מכל מקום הוסיף, שמכיוון שלא מדובר בדבר פשוט להעביר מקום את המת, מן הראוי לפני כן לשלוח עשרה אנשים (מעין בית דין), שיבקשו סליחה מן הנפטר, ואולי זה יועיל להפסקת החלומות. במקרה שלא, אכן יהיה מותר להעביר אותו מקום בגלל שמדובר בספק סכנה, ובכל מקרה מבחינה פסיכולוגית זה יועיל לאימו וירגיע אותה.

נדר בחלום

עד כה ראינו שהגמרא כותבת שיש לחוש ולהתיר נידוי שבחלום. דנו הראשונים מה הדין במקרה בו אדם נדר בחלום:

א. **הרא"ש** (כלל ח, יא), **הר"ן** (נדרים ח ד"ה כשם) ורוב הראשונים כתבו, שאין לנדר בחלום משמעות. בביאור ההבדל בין נידוי לנדר כתב הרא"ש, שנדר חייבים לבטא בשפתיים כדי שיהיה לו תוקף, לכן גם אם אדם חולם שנדר, אין לכך משמעות. נידוי משמייח לעומת זאת אינו צריך ביטוי שפתיים, ולכן צריך לחשוש שהחלום אמיתי. ובלשונו:

"הנודר או נשבע בחלום, ששאלת אם צריך התרה כמו נדוהו בחלום. דע כי אין צריך כלום, דאפילו הנשבע בהקיץ, צריך שפיו ולבו יהיו שוים (= כלומר שהוא יתכוון לדבריו) כל שכן בחלום, שאין כאן לא פה ולא לב. ולא דמי (= ולא דומה) לנידוהו בחלום, דהתם סימן קללה הוא, שהרחיקוהו מן השמים וצריך קירוב."

ב. **הרשב"א** (א, תרסח) חלוק על הרא"ש, ופסק בעקבות תשובות הגאונים שהדינים שווים, וכשם שאדם החולם שנודה משמייח צריך לעשרה שיפירו את הנידוי, כך צריך ללכת לעשרה אנשים שיתירו לו את הנדר שחלם בחלום. כיצד יישב את קושיית הרא"ש, שכדי שנדר יחול צריך שיאמרו אותו בפה, ואם כך הנדר לא אמור לחול? נאמרו על כך באחרונים שני תירוצים:

אפשרות ראשונה מובאת **בחתם סופר** (יו"ד רכב) שתיריך, שכוונת הרשב"א לומר, שמכיוון שבדרך כלל אדם חולם על מה שעשה ביום, אם הוא חלם בלילה שנדר, מסתמא גם באמת נדר את אותו נדר בהקיץ, אלא שלא זוכר שנדר אותו. במילים אחרות, באמת אין משמעות לכך שנדר בלילה בחלום, אלא שהחלום בלילה מעיד על כך שנדר ביום נדר שיש לו משמעות. ובלשונו:

"אבל לכאורה צריך לעיין דברי הגאונים שחשו לנדר בחלום, דהרי קיימא לן במסכת סנהדרין לענין מעשר שני דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים, ועוד דאין כאן הוצאה וביטוי שפתיים, ומאי טעמא חששו לו? וצריך לומר משום דאין מראים לו לאדם אלא מהרהורי יומא, וחששו שמא קיבל בלב בהקיץ דבר זה."

אפשרות שניה, העלו **הרב וואזנר** (שבט הלוי ד, קנו) ו**הרב אשר וייס** ('דברי חלומות'). לטענתם, כאשר הגמרא כותבת שהחולם שנידו אותו משמייח הוא מנודה, אין הכוונה שהוא מנודה כמו מנודה בבית דין, אלא שמכיוון שכך הראו לו מהשמייח בחלום, יש לחשוש שמדובר בסימן רע. הוא הדין לנדר בחלום, לא מדובר בנדר ממש, אלא שיש לחוש לנדר כיוון שהראו לו חלום זה מהשמייח.

הסיבה שלא קיבלו תירוץ של החתם סופר (שיש לחוש שמא נדר ביום ואינו זוכר, וגילו לו את הנדר בלילה), כי מעבר לכך שמלשון הרשב"א לא משמע כתירוץ, עוד יש לתהות, מדוע לחשוש שאדם לא יזכור את מה שנדר בעודו ער.

להלכה

למרות קושיית הראשונים על הרשב"א, למעשה פסק **השולחן ערוך** (יו"ד רי, ב), שכיוון שאין הפסד ממוני בהתרת נדרים, יש לחוש לדעתו, ואדם שנדר בחלום צריך שיתירו לו עשרה אנשים. במקרה בו הוא לא מצליח להשיג עשרה אנשים, די בשלושה, וכן פסקו האחרונים (בן איש חי שנה שניה פרשת ראה, **חכמת אדם** כלל צד, ד).

הכל הולך אחרי הפה

סוג נוסף של חלומות מופיע באריכות במסכת ברכות (נה ע"ב – נו ע"ב). הגמרא כותבת, "שכל החלומות הולכים אחרי הפה". כאשר אדם חולם חלום, אם יפרשו לו את החלום לטובה, אזי החלום יתגשם לטובה. לעומת זאת אם יפרשו לו את החלום לרעה, יתגשם לרעה.

הגמרא ממחישה נקודה זו, ומביאה סיפור על אביי ורבא, שהיו חולמים חלומות רבים זהים והלכו למומחה בפתרון חלומות. אביי שילם לפותר החלומות, ולכן פירש לו את החלומות לטובה. רבא לעומת זאת לא שילם ולכן פירש לו את החלומות לרעה, כגון שיפסיד את כל כספו, שאשתו וילדיו ימותו וכן על זה הדרך - וכך אכן קרה.

הטבת חלום

למרות שבאופן כללי מומלץ להתעלם מדברי חלומות, שכן רוב החלומות נובעים ממחשבות של האדם במהלך היום, פחדים רצונות וכדומה, בכל אופן, במקרה בו אדם מפחד מחלום שראה, הגמרא מביאה לו מספר פתרונות כדי להטיבם:

אפשרות ראשונה היא, אם אדם חולם חלום רע שמטריד אותו, הוא יכול ללכת לשלושה אנשים האוהבים אותו, והם יעשו לו הטבת חלום, כלומר יפרשו לו את החלום לטובה, ובעקבות כך החלום יתגשם לטובה. **אפשרות שנייה** (שכקודמת נפסקה בשולחן ערוך) היא, שבזמן ברכת כהנים יאמר חולם החלום את הנוסח שמביאה הגמרא:

"וילמא הכי (= יאמר בזמן ברכת כהנים): רבונא של עולם, אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא... אם טובים הם - חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף, ואם צריכים רפואה - רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו, וכמרים מצרעתה... וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה - כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה (ועיין הערה 2)."

אפשרות שלישית שמעלה הגמרא לבטל את כוחו של החלום היא, שאדם יתענה תענית ויחזור בתשובה. הגמרא במסכת שבת אומרת "שיפה תענית לחלום כאש לנעורת (= לקש)". כפי שהגמרא מציינת, התענית היא לא דבר חשוב כשלעצמה, אלא מטרתה לעורר את האדם לתשובה, במקרה זה אם נגזרו עליו דברים רעים הם יתבטלו (ומותר להתענות תענית חלום אפילו בשבת).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

² כפי שראינו בעבר (נשא שנה ד'), במדינות אירופה נהגו להגיד ברכת כהנים רק ברגלים. כפי שמעיר **המשנה ברורה** (קל, א) מנהג זה הוביל לכך שכאשר אמרו ברגלים ברכת כהנים, נהגו כל הקהל להגיד את נוסח ברכת הטבת חלום, כיוון שמסתמא בין רגל לרגל אין מי שלא ראה חלום ורוצה להטיב אותו (מסיבה זו, מצוירים על רבים מקירות בתי כנסת התיקים באירופה, נוסח הטבת חלום).

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך, או להקדיש לע"נ? מוזמן: tora2338@gmail.com